

- 18 Там само. – Арк. 93. – Оп. 25. – Спр. 59. – Арк. 38–39.
- 19 Там само. – Арк. 38–40.
- 20 Там само. – Арк. 41.
- 21 Там само. – Оп. 29. – Спр. 42. – Арк. 226–227.
- 22 Там само. – Оп. 33. – Спр. 54. – Арк. 20–21.
- 23 Там само. – Арк. 35.
- 24 Там само. – Арк. 43–44.
- 25 Там само. – Арк. 26–27, 30.
- 26 Там само. – Арк. 119, 122.
- 27 Там само. – Арк. 123.
- 28 Там само. – Арк. 123–124.
- 29 Там само. – Арк. 124.

Summary

Taras Didukh

Peculiarities of cooperation between the Greek Catholic and Roman Catholic clergy in the Drohobych region in 1953-1958

The peculiarities of cooperation between the clergy and the faithful Catholic denominations in the Drohobych area during the period of liberalization are highlighted. The attitude of the Soviet authorities to the collaboration is considered and analyzed.

Keywords: Greek Catholic Church, Roman Catholic Church, Drohobych region, clergy, liberalization

Михайло Косів

Петро. З грецької – це скеля

*«...І Я кажу тобі, що ти Петро,
скеля,
і на скелі цій Я побудую Церкву Свою,
і сили адові її не переможуть»*

(Матвія, 16; 18)

Через особисті спогади про підпільну діяльність греко-католицьких вірних та боротьбу за легалізацію УГКЦ автор роздумує про минуле і майбутнє українського народу.

Ключові слова: переслідування, репресії, грео-католики, православні, церква, конференція, заява, Патріарх Константинопольський, Папа Івана Павла II

Виповнюється 1025 років з того часу, коли київський князь Володимир Великий провів хрещення Русі (988 р.) і християнство остаточно стало

питомою релігією українців. Саме воно, збагатившись неповторними українськими народними обрядами, звичаями, навіть деякими віруваннями, почерпну-тими з первісного язичництва, витворило національну Церкву київської традиції. Усі сусіди, (як із Заходу, так і зі Сходу), які намагалися захопити, окупувати, привласнити нашу землю, прагнули насамперед знищити або переінакшити Українську Церкву. Це тривало протягом століть – аж до недавнього часу. Отож: чи сьогорічний ювілей призведе до осмислення славної, а зараз і трагічної історії нашої Церкви? Хтозна! А варто було б, адже «круглу» дату – 1000-річчя – найпишніше святкували у Москві, а не в Києві. Аякже! Ми жили в умовах комуністичних ідеологем про «злиття націй і мов», себто усі мали стати не лише російськомовними, але й узагалі росіянами. А дата в 1000 років давала привід твердити про «єдиную, святую, православную тысячелетнюю Русь» – найважливіший постулат і сьогоднішньої програми «русского міра», утверджуваної московським Патріархом Кірілом (Гундяєвим).

Особливо ненависною і для московських адептів «самодержавія, православія, народності», і для їх наступників – кремлівських об'єднувачів усіх народів у єдину історичну спільноту – «радянський народ», була Українська Греко-Католицька Церква, що стала для українців духовно-національною святинєю, через виховання якої пройшла вся західноукраїнська інтелігенція. Тому її треба було ліквідувати.

15 березня 1945 р. голова Ради у справах Російської православної Церкви Г. Карпов (колишній працівник НКВД, який за дорученням Сталіна почав займатися релігійними питаннями) направляє своєму «шефу» записку, в якій запропоновано: «Организовать внутри униатской церкви инициативную группу, которая должна будет заявить о разрыве с Ватиканом и призвать униатское духовенство к переходу в православие». На «записці» стоїть власноручна резолюція її фактичного натхненника: «Товарищу Карпову. Согласен. И. Сталин». (Документ поданий у статті «Униати», опублікованій у тижневику «Аргументы и факты», №40, 7-13 жовтня 1989 р. Ми тоді її розповсюджували через самвидав).

Про те, як була організована «група» аж із трьох священників – Костельника, Мельника й Пельвецького, які ще 1944 р. перейшли в московське православ'є, позаяк проти них велися кримінальні розслідування, як відбувся організований енкаведистами псевдособор 1946 р., який зліквідував УГКЦ, тепер уже загальновідомо. Було заарештовано і знищено в концлагерах усіх 15 єпископів (живим залишився лише один митрополит Йосиф Сліпий, відбувши 18 років тюрми і каторги), близько 1400 священників, сотні ченців і черниць, кільканадцять тисяч вірних, але Церква жила підпільно, у катакомбах, як тоді казали.

У першому випуску нелегального журналу «Український вісник» (вийшов у січні 1970 р., а готувався восени 1969 р.), який ми видавали з Вячеславом Черноволом, поміщений матеріал «Дещо про свободу совісті», в якому повідомлялося: «Усупереч Конституції СРСР, яка гарантує свободу совісті, у 1945-1946 роках у Західній Україні була насильницьки ліквідована греко-католицька Церква». Ліквідацію проводили органи КДБ методами прямого терору. Священиків, які не перейшли на російську православну віру, сфабрикувавши фальшиві звинувачення, відправили в табори. Незважаючи на терор, греко-католицька Церква продовжувала й продовжує функціонувати підпільно. Вона має великий авторитет серед населення, оскільки протягом останніх десятиліть перед ліквідацією стояла на боці змагань українців проти колонізації, за національно-культурний розвій нації.

Останніми роками, у зв'язку з погвиненням діяльності підпільних священиків, посилювалися репресивні заходи щодо них. До осені 1968 року, однак, каральні органи в основному обмежувалися нетривалими арештами, побиттям, штрафами, тощо». Далі йшла інформація про десятки обшуків, конфіскацію богослужбової літератури, ікон, штрафи, арешти, суди й тюремні ув'язнення греко-католицьких священнослужителів у Львівській та Івано-Франківській областях. Масові переслідування й репресивні дії совєцьких каральних органів свідчили водночас і про масовість руху неподоланних уніатів. Зокрема, в матеріалі говорилося про діяльність підпільних архієпископів УГКЦ Володимира Стернюка й Василя Величковського. Владика Величковський, як стверджувалося у нашій публікації, був двічі засуджений за свої релігійні переконання (другий раз у віці 80 років), пережив у тюрмі два інсульти, після чого відійшов у вічність як мученик за віру. Але ми писали також, наприклад, про колгоспного коваля із Тисмениці (Ів.-Франківська область) Володимира Василика, якого заарештували й засудили на початку 1968 року на 7 (!) років таборів суворого режиму за активну організацію греко-католицького релігійного життя, яка трактувалася як антирадянська пропаганда й агітація (стаття 62 КК УРСР). Аналогічних прикладів у опублікованому огляді зібрано чимало.

Після цього матеріалу оприлюднена заява греко-католицького священика Будзинського Григорія Антоновича до Генерального прокурора СРСР, в якій отець доводить необґрунтованість, а тому – абсурдність висунутих проти нього кримінальних звинувачень і двох судових вироків, а також безправність ліквідації його Церкви. Будзинський Г.А. пише: «Ви неспроможні назвати мого «преступлення», і це не випадково. Бо злочиним називається виконання релігійних обов'язків... Неспростовним доказом є вирок Львівського військового трибуналу від 13 березня 1946 року. У цьому вирокі мені ставиться за вину поширення католицизму на окупованій території і слухання духовних відправ,

до чого зобов'язаний кожний католик. Ще ясніше сказано у вирокі Львівського облсуду від 15.V. 1957 року, в якому мене звинувачено за відмову виконувати рішення Львівського собору 1946 року“.

Далі заявник пише про те, що Українську Церкву нещадно знищували і за російського самодержавного ладу, зокрема посиляється на «досвід» у цьому ділі Миколи I та Олександра III, але разом з тим говорить, що навіть цинічні царські сатрапи все-таки намагалися робити вигляд правочинності й закономірності своїх дій, аби «могло здаватися, ніби церква сама себе ліквідувала». Вони для цього принаймні перекупили українського митрополита Семашка, який «хоч і добився у Римі свого призначення обманним шляхом, але факт залишається фактом, що він був призначений законним митрополитом». Тому мав право діяти від імені Церкви, скликати собори, готувати й добиватися прийняття потрібних його замовникам рішень. Що ж стосується собору 1946 року, то ні Костельник, ані Мельник не мали жодного права його скликати, бо не були митрополитами чи єпископами УГКЦ, навіть більше – ще в 1944 році перейшли на Російське Православ'я, отож не були приналежними до Церкви, собор якої скликали і за допомогою енкаведистів, під дулами пістолетів зігнали т.зв. «делегатів» до храму св.Юра у Львові, зігнали тих, що не готові були йти разом із сім'ями на каторгу, а то й на смерть.

Хто передав Чорноволові названі тут матеріали, навряд чи є зараз можливість в'яснити. Найімовірніше – їх підготували і передали дружині Вячеслава – чарівній Оленці Антонів – самі представники підпільної Церкви. Все, що стосувалося підготовки матеріалів до «Українського вісника», робилося в умовах найсуворішої конспірації.

Влітку 1969 року, після виходу з ув'язнення, Чорновола влаштували на роботу в Карпатській метеорологічній експедиції АН УРСР, і він працював гідрометеоспостерігачем метеорологічної станції на полонині «Плай» біля села Лопушне Воловецького району на Закарпатті. Відлюдне й важкодоступне місце. Особливо сприятливе для конспірації. Основні принципи видання позацензурного журналу під назвою «Український вісник» Чорновіл обдумав, перебуваючи ще в тюрмі, хоча остаточно його програма була складена у грудні 1969 року. Там, на полонині, він готував його перший випуск, який остаточно був зверстаний також у грудні. Наприкінці жовтня 1969 року мені випало поїхати до В'ячеслава на «Плай» і завести йому стос самвидавних рукописів, зібраних Оленкою Антонів. Зокрема й оці, релігійні. На полонину заледве добрався під вечір, і ми, злегка повечерявши, відразу засіли за роботу: читали матеріали, написали супровідний текст до інформації про переслідування греко-католиків, дещо редагували, упорядковували, обговорювали розділи, рубрики журналу. Аж до ранку. Ніч була з несамовитим буревієм. Вітер валив

дерева, зривав усе довкола. П'ятирічний Тарас В'ячеславович, що гостював тоді у тата, мирно собі спав, укритий всіма наявними коцями (каже, що пам'ятає і ту ніч, і той буревій), а ми з В'ячеславом сиділи над матеріалами до І-го випуску «Українського вісника». На ранок стихія вшухла, і ми на тракторі почали спускатися до Ворохти, щоби звідти добратися до Львова.

Усі числа «Українського вісника» друкувалися на тонкому (цигарковому) папері, а потім передруковувалися й розповсюджувалися по всій Україні. Однак, не це робило його масовим. За кордоном журнал публікувало Українське видавництво «Смолоскип» ім. Василя Симоненка (Балтимор – Торонто) українською й англійською мовами, а потім частинами в багатьох країнах Заходу. Таким чином, про політичні репресії в Україні знав увесь світ. Та, що найголовніше, журнал повністю транслювали у радіовисиланнях станцій «Свобода», «Голос Америки», «Бі-бі-сі», «Німецька хвиля», а те, що стосувалося релігії, на «Радіо Ватикану». Ці «ворожі голоси», незважаючи на шалену заглушку, слухали мільйони наших співвітчизників ув Україні. Матеріали релігійної тематики друкувалися постійно в усіх шести випусках «Українського вісника» (січень 1969 – березень 1972), а коли він заново почав виходити у 1987 році (№7 – у серпні, №8 – у вересні, №9-10 – у жовтні-листопаді), то в ньому було введено постійну рубрику «Релігія в Україні», де насамперед йшлося про відчайдушно-сміливу боротьбу за легалізацію УГКЦ, очолювану єпископом Павлом Василюком, який першим не побоявся заявити про свій вихід із підпілля. Особливо важливими були повідомлення про те, що, незважаючи на жорстокі переслідування, штрафи, побиття люди все-таки збираються на богослуження своєї підпільної Церкви, відправляють святі Літургії, проводять молебні, таїнства хрещення, сповіді, св. причастя, похорони. Збираються у закритих церквах, у лісі, на приватних помешканнях. Сам Владика Павло Василюк разом зі своїм молодшим братом – студентом Романом Василюком (зараз – художник, професор, завідуючий кафедрою сакрального мистецтва Львівської академії мистецтв) на мотоциклі їздили по Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Закарпатській областях, де єпископ проводив різноманітні греко-католицькі відправи. До них долучався помічник єпископа – підпільний отець Микола Сімкайло (відійшов у засвіті 24 травня ц.р. у віці 61 рік). У восьмому випуску «Українського вісника» опубліковано обширний матеріал про паломництво до чудотворного, священного для греко-католиків місця, – Зарваниця, яке збрало понад три тисячі прочан (28-29 серпня 1987 р., свято Успіння Пресвятої Богородиці). Розповідь про подію здавалася майже нереальною, але тим більше – вселяла надію. «До Зарваниці прибули, – сказано у повідомленні, – єпископ Павло Василюк, його канцлер Микола Сімкайло, священники – ієромонах Михайло Гаврилів,

Тарас Сеньків, Григорій Сімкайло та інші. Протягом чотирьох десятиріч до Зарваниці сходилися вірні греко-католики нелегально. Після довгої перерви вчинили це відкрито. Не обійшлося без непорозумінь. 28 серпня єпископа Павла Василика і його канцлера Миколу Сімкайла затримала міліція в м. Бучачі на п'ять годин і оштрафувала відповідно на 70 та 50 крб. За те, що вони опинилися поза межами території проживання.

Протести мирян УГКЦ проти заборони своєї віри, ліквідації своєї Церкви ставали масовими і виявлялися у численних зібраннях на молитви, відправи святих Літургій, сповіді, причастя та інші християнські таїнства. Ми широко висвітлювали ці події, власне, навіть процеси у самвидавних публікаціях, які тут же передавалися у вільний світ (хоча Церква мала і свої джерела інформації). Заради повноти висвітлення процесів, що тоді відбувалися, слід сказати, що в «Українському віснику» було опубліковано й інформацію про комуно-кагебістські переслідування Російської Православної Церкви в Україні, духівників, які працювали офіційно, але мали українські національні (вони казали – «націоналістичні») переконання. Таким чином, ми виконували настанову безсмертного «Заповіту» Патріарха Йосифа Сліпого (хоча тоді Патріарх його ще тільки починав писати – у цьому вбачаю співзвучність настроїв і думок): «...Благаю вас усіх, а моє благання нехай буде моїм Заповітом: «Друг друга обіймім! Промовмо – Браття!.. Ставайте всі в обороні прав Української Католицької Церкви, але бороніть права Української Православної Церкви, так само жорстоко знищеної чужим насиллям!..»

Про переслідування православних у другому випуску «Українського вісника» (травень 1970) подано таку інформацію: «Ухвалою Косівського райвиконкому Івано-Франківської області оштрафовано близько 30 жителів села Космач за колядування на Різдво. Допитано з цього приводу близько ста осіб. Священик Космацької церкви о. Василь Романюк відсторонений на місяць від виконання обов'язків. Так вирішив уповноважений у справах церкви Івано-Франківської області. Причиною названо те, що о.Романюк казав людям на проповідях, щоб вони носили гуцульський одяг, не продавали старих речей туристам і взагалі, щоб берегли гуцульські традиції. На запитання, що в цьому поганого, уповноважений відповів: «Это пахнет национализмом».

Про славне, казкове, легендарне село Космач, про його пароха Василя Романюка (двічі політ'язень, за Української незалежності – Патріарх УПЦ КП; драматичні події його похорону біля брами собору Софії Київської також стали трагічною сторінкою української історії) «Вісник» писав у кожному своєму випуску. Скажімо, у третьому числі (жовтень 1970) надруковано прекрасний літературно-історичний нарис Валентина Мороза «Хроніка опору». Центр Опору в Карпатських горах – це

Космач. Виспівавши величальну поему в прозі про цей край, автор (волинянин) каже: «Я повернуся ще не раз у ці гори – набиратися сил, учитися Опору, пізнати себе, шукати відповіді на питання: «Хто єси?» Тільки мусимо зробити все, щоб було куди повертатися, щоб жив Космач – бастион українського Опору»⁴.

Космач був особливо дорогим і для редактора «Українського вісника» В'ячеслава Чорновола. Адже саме тут, у карпатському бастионі Опору, у час, про який говоримо, син придніпровського Степу В'ячеслав Чорновіл був охрещений тим же легендарним отцем Василем Романюком (після народження хрещеника – сумнозвісний терорами 1937 рік – його батьки-вчителі ніяк не могли звершити цей обряд). Мені випала честь бути хресним батьком В'ячеслава, себто, як тут кажуть, – нанашком. У грудні минулого року, до 75-річчя від дня народження свого хрещеника, космачани урочисто, церковним богослуженням та мистецькими заходами, відзначили цю подію.

Особливою радістю у всіх чесних людей (і справжнім переляком для всілякої комуно-гебістської нечисті) стала «аява Папі Римському від 4 серпня 1987 р. про вихід з підпілля», яку підписали єпископи Павло Василик та Іван Семеді, 22 священники: Григорій Будзінський, Михайло Гаврилів, Мелетій Малинич, Микола Сімкайло, Петро Зеленюх, Володимир Війтишин, Тарас Сеньків, Іван Сеньків, Іван Маргітич, Павло Мадяр, Мирон Бескид, Йосиф Головач, Іван Лопадчак, Степан Федор, Михайло Микула, Михайло Вінницький, Михайло Васько, Петро Роман, Йосиф Новак, Йосафат Каваців, Роман Єсип, Ілько Лесів. Заяву підписали також 3 монахи: Теодор Яцишин, Василь Богович і Заплатинський, 9 монахинь: Діогена Кулинич, Стефанія Городоцька, Анастасія Флячок, Іванна Цебрик, Марія Поліган, Єва Пергович, Наталія Щур, Лідія Чекальська, Стефанія Дуда. І ще тут поставлені підписи близько півтори сотні вірних (всього 174 прізвища). Мусимо знати, пам'ятати ці імена, віддавати шану людям, які були справжніми духовними пастирями свого народу, які при загрозливих «розробках» кагебістів мали сміливість заявляти, що готові ще раз, скільки буде потрібно, підписуватися під заявами про вірність своїй вірі і Церкві. Текст заяви з підписами був одразу ж опублікований у сьомому випуску «Українського вісника» (той же серпень 1987 року), а до публікації доданий коментар отця ієромонаха Михайла Гавриліва, в якому сказано: «Починаючи з 1946 р., СРСР уперто твердить, що на його території такої Церкви немає, хоча насправді вона реально існує». Владі залишаються два виходи: або УКЦ остаточно фізично зліквідувати, або признати її існування і легалізувати. Всі дотеперішні спроби легалізації УКЦ закінчувалися репресіями.

...Кілька днів тому стало відомо про те, що з благословення українських католицьких єпископів в СРСР два українські єпископи Павло Василик та Іван

Семеді, а також 24 священники, певна кількість монахів і монахинь та багато вірних вийшли з підпілля і написали про це заяву Святішому Отцеві Іванові-Павлові II Папі Римському, а через Нього повідомляють про вихід із підпілля радянський уряд. Такий поворот справи ставить уряд у дуже незручне становище, особливо на віденській зустрічі, тому що тепер неможливо сказати, що Української Католицької Церкви в СРСР не існує і що ієрархія і вірні не бажають легалізації». («Український вісник», випуск 7, серпень 1987).

Знаю з особистого досвіду, яка це була могутня духовна сила – оце відродження віри і Української Церкви. П'ятнадцять років перед описуваними тут подіями, після арешту В'ячеслава Чорновола, мені доводилося переживати складні часи. В'ячеславу на слідстві різними способами доводили, що Косіва заарештували, а при тому в нього вилучили матеріали й машинку, на якій друкувався «Український вісник», Про це йому повідомляли підслані в камеру провокатори. «По кількох днях, – писав потім Чорновіл, – про арешт Косіва мене повідомив Боєчко (слідчий, – М.К.) й начальник слідчого управління Клименко. Знаючи стан здоров'я Косіва й припускаючи можливість мого звільнення, я вирішив Косіва рятувати...» (В'ячеслав Чорновіл. Твори в десяти томах, – т. 3: Київ, – «Смолоскип», 2006, с.44). Не буду тут детально розповідати, як намагався мене рятувати Чорновіл, знаю тільки, що ці спроби були справді високогуманними. Натомість скажу, що мене постійно, чи не щодня, то телефонними дзвінками, а то й повістками, коли я, бува, ухилився, викликали на довгі, виснажливі, перехресні допити з погрозами й залякуваннями. Я дивився їм відкрито, чесно, наївно у вічі й водно твердив, що про «Український вісник», матеріали, які там друкуються, не знаю нічого. Хочете вірте, хочете ні, але мені було важко говорити неправду. Так от, одного разу, на квартирі наших знайомих (робітників заводу «Мікроприлад» Степана й Нусі Баранів) я був на зустрічі з підпільним греко-католицьким священником, який перед відправленням Служби Божої проводив сповідь. Я запитав його: «Отче, що маю робити? Скажіть, брехати – це великий гріх? – Ну, звичайно, що гріх, нащо про то й питати?» – відповів отець. – «Але ж, коли я їм скажу правду, від того постраждають люди». – «Е, то інша річ, сину. Ви не брешіть, ви тільки не говоріть їм правди. Ви ж чули заповідь Господа – не розкидати бісер перед свинями. От і ми, греко-католицькі священники в катакомбах, мусимо від них скриватися, не казати їм правди». Не знаю Вашого імені, але дякую Вам, отче. Мене це утвердило, допомогло вистояти, хоча було непросто.

Особливо сприятливі умови для боротьби за легалізацію УГКЦ утворилися 1988 року, в 1000-річний ювілей хрещення України-Руси. Як уже було мовлено, основні торжества відбувалися у Москві, але й ми у себе дома, на землі, де від-

булося хрещення, не могли пропустити такої нагоди. Ідея того, що «треба конче щось робити» – активно обговорювалась в середовищі львівської інтелігенції. Але ж для того, аби провести акцію широко, привселюдно, легально – потрібно було дозволу. Відомо – звідки.

Завідуючий відділом Інституту суспільних наук АН УРСР, кандидат філософських наук Гринів Є.А. зумів переконати відповідних панів у компартиїному обкомі, що зігнорувати цю дату (та ще й у Львові) буде ідеологічно неправильно. Отже, було дозволено провести «круглий стіл» у Центральному міському лекторії Львова на тему: «1000-ліття хрещення Русі. Історія і сучасність». Оскільки попит на квитки (вхід зробили платним) був величезним, то вирішили провести захід у Палаці культури ім. Гагаріна (тепер Петрушевича), де зал вміщає, здається, до 800 осіб. Євген Андрійович не відступав від мене з наполяганням: «Ти мусиш взяти участь в цій акції й сказати все те, що можеш, власне, сказати ти». Ми обидва знали, що розмова буде не простою, надто у тій частині, що стосується «і сучасність». На тому, щоби за «круглий стіл» від імені Спілки письменників і Львівського історичного музею засів М. Косів, на поліг Є. Гринів. Інші кандидатури підбиралися з узгодженням. Третім у складі світської частини став кандидат філософських наук, доцент, викладач наукового атеїзму в Львівському медичному інституті Біскуп А. І., а трійка духовних осіб складалася із протоєрея, настоятеля церкви Різдва Пресвятої Богородиці в Брюховичах Ощудляка Я. І., митрофорного протоєрея, настоятеля Успенської церкви, благочинного міста Львова Політила В. П., митрофорного протоєрея, настоятеля церкви Петра і Павла у Львові Яреми В. В. Рівно о 19 годині ми вийшли на сцену. Завіса пішла вгору і публіка побачила зовсім незвичну досі картину: на сцені стояло троє взагалі-то відомих львів'янам світських людей у костюмах і краватках, і троє духовних осіб у священничих облачіннях. Залунали бурхливі оплески. Почалося дійство. Ми сіли за стіл (зовсім не круглий) і почали виголошувати промови. Не тільки зала була повнісінькою (люди стояли і в проходах), але й балкон, коридори, а, як потім стало відомо, ще і повно людей на площі. Не пам'ятаю вже, що говорили інші промовці, але я зосередив увагу на ролі християнства в утвердженні культури, освіти, книгодрукування в Україні. Та власне на моєму виступі почалися заворушення в залі. На сцену посипалися записки, в залі почулися ремствування: що ви, мовляв, усе про історію та історію, а де ж анонсована вами сучасність? Я скоромовкою закінчив виступ і сів за стіл. Євген Гринів, що був ведучим дійства, підсуває мені стос записок, які стосуються ситуації із незаконною заборонаю, переслідуваннями і боротьбою за легалізацію Української Греко-Католицької Церкви. І шепче мені на вухо буквально таке (пам'ятаю слово-в-слово): «Михайле, можеш

говорити все, що думаєш. Зараз за це вже не посадять». Я взяв ці записки, повідомив, що всі вони стосуються однієї теми, і справді сказав те, що сказав би і сьогодні: 1. Т.зв. Собор УГКЦ 1946 р. був абсолютно незаконним (і пояснив чому); 2. Ліквідація УГКЦ – це політична розправа, проведена каральними спецслужбами за розпорядженням Сталіна; 3. УГКЦ існує і діє підпільно, її треба негайно легалізувати.

Що тут сталося – передати неможливо: свист, крики обурення і, навпаки, схвалення, всі повскакували з місць, здавалося зараз почнеться бійка... За чимсь розпорядженням завіса на сцені різко опустилася. До мене підійшло двоє молодих людей і сказали: «Михайле Васильовичу! Ходімо негайно звідси». Майже силоміць взяли мене під руки, вивели, посадили в машину разом з дружиною Марією, яку теж хтось підвів, і, покруживши вулицями Львова, відвезли додому. А дружині сказали: «Якби щось, негайно дзвоніть за таким ось телефоном». Але нічого «такого» не сталося, крім зливи телефонних дзвінків: «Що з Михайлом? Його взяли? Ми ж бачили, що його повели два здоровані до машини».

...А потім? Ну, потім, звісно, були – ще й які – нагінки. Найбільше дісталось Євгенові Гриніву. Але тоді й справді за це вже не заарештовували. Протягом серпня-вересня відбулися святкові Літургії зі встановленням пам'ятних хрестів на честь 1000-річчя хрещення в багатьох селах, хоча подекуди вони по кілька днів були оточені карателями. Особливо урочисто святкували на Ясній Горі в Гошеві, Грушеві, Грабівці, Бубнищі, Церківні, Станківцях, Розточках, Надорожній, Гостеві, Терновиці і це мало широкий відгос по всій Україні. У №2 (1989) нелегального позацензурного альманаху «Пороги», що почав виходити в Дніпропетровську, було опубліковано спеціальну оглядову статтю підпільного греко-католицького священника, правозахисника, політв'язня, поета, члена Української Гельсінської Групи отця Ярослава Лесіва з Болехова під багатозначною назвою: «1988 рік у житті УКЦ». У Москві нарешті почали задумуватися: а що ж усе-таки робити з тими упертими, невгомними українськими католиками? Восени 1989 року для обговорення цього питання була скликана т.зв. чотиристороння нарада. Сторін насправді було тільки дві: Москва й Ватикан. Представники московського православ'я з України були тут всього лише статистами, хоча справа насамперед стосувалася їх – адже це їм передали відібрані в греко-католиків храми. Не бралася до уваги й позиція делегації УГКЦ, яку очолював архієпископ, митрополит Володимир Стернюк. Москалі ставили питання чітко: Рим має відмовитися від самого принципу унії: «Якщо вони, мовляв (себто ми – М.К.), називають себе Українською Католицькою Церквою, то нехай повністю стають організаційною частиною Римо-Католицької Церкви з

підпорядкуванням Ватикану, а хто цього не захоче, нехай залишається в лоні Руської Православної Церкви Московського Патріархату». Зібравшись на зустрічі з митрополитом Стернюком у захристії Львівської церкви Преображення Господнього (священик цієї святині отець Ярослав Чухній був першим, хто сам перейшов і повернув храм у лоно рідної Церкви), ми порадили Владиці: брати участь у таких нарадах делегації нашої Церкви немає сенсу. Натомість був складений документ «Українська Католицька Церква: катакомби і альтернатива», який Митрополит мав представити у Москві від імені української делегації усім іншим учасникам наради. Під ним значаться імена: керівник делегації Архієпископ Львівський Митрополит Володимир (Стернюк), члени делегації: Єпископ Филімон (Курчаба), Голова Комітету захисту Української Католицької Церкви Іван Гель, священик о. Осип Годунько, священик о. Царик. Зберігаю у своїй домашній бібліотеці поживклі від часу (24 роки) аркуші цього безцінного документа (сім листків). Не маймо сумніву: він зіграв вирішальну роль в історії легалізації, відновлення й відродження нашої Церкви. Про цей документ треба знати не лише в релігійних колах, про нього слід широко говорити на світському рівні. Адже це хоч і не дуже далека, але така вже інакша, аніж нинішня, історія. В документі було сказано все, що тоді необхідно було сказати. Зокрема, про зловісний псевдособор 1946 року стверджується: «Він був організований і проведений державою в умовах найжорстокішого терору. За винятком кількох відступників, майже всіх назначених «делегатами» людей під загрозою суду та депортації їх самих і їхніх родин, родичів, зобов'язали з'явитися в приміщення, де повинна була відбутися ця чисто політична акція із заздалегідь відомим рішенням, спланована і розроблена Москвою». Звісно, у цьому тексті не можна було обійтися без історичного екскурсу про те, як жорстоко знищували Українську Церкву ще сатрапи царської Росії, що Сталін скористався досвідом своїх самодержавних попередників. А далі – знову до сучасності: «Скликання і саме проведення так званого собору неправомірне і ще по одній причині. Ініціаторами його скликання були люди, що не мали до Української Католицької Церкви вже ніякого відношення. Вони – звичайні відступники: Костельник і Мельник офіційно перейшли до Російської Православної Церкви ще у 1944 році. І тому не були правомочні виступати від імені УКЦ в 1946 році».

Вражаючими були наведені дані про справжню ситуацію переслідуваної і безжалісно знищеної святині, яка попри те, є повноцінною релігійною структурою: «Сьогодні наша катакомбна Церква має сім легально діючих єпископів і сотні священиків, свої підпільні духовні семінарії, власне видання «Хроніка Української Церкви в Україні», яка вже багато років видається теж підпільно

й освітлює життя Церкви. Сьогодні в хатах і квартирах українських міст і сіл нелегально функціонують тисячі парохій, монастирів з сотнями монахинь і монахів.

Так, ми живі і будемо жити! Але ми хочемо жити відкрито! І отже, вимагаємо офіційного відновлення Української Католицької Церкви!»

У Заяві вперше ставилося питання не лише про легалізацію («офіційне відновлення»), але й було сформульовано 9 пунктів вимог, виконання яких домагалася Церква. Це було уже не просто прохання, а рішучий наступ. Нагадаймо їх собі сьогодні – вони не втратили своєї ваги:

«1. Визнати неправомірним і саме скликання так званого собору 1946 року, і його рішення про ліквідацію УКЦ.

2. Повернути Церкві все (виділення моє - М.К.) незаконно конфісковане майно, а саме: храми й допоміжні будівлі, ікони та церковну літературу, церковний посуд і бібліотеки, інші реквізитне майно, історично надбане Церквою.

3. Повернути Церкві її історичну святиню СОБОР СВЯТОГО ЮРА та митрополічі палати, а також архів Церкви, незаконно конфіскований НКВД.

4. Відновити духовні Академію і семінарії, монастирі, видавництва, повернути Церкві будівлі, в яких вони функціонували.

5. Визнати Українську Католицьку Церкву юридичною особою та гарантувати їй право володіти рухомим і нерухомим майном, зокрема мати свої дитячі садки, шпиталі, сирітські заклади, будинки перестарілих тощо.

6. Гарантувати Церкві право займатися місіонерською діяльністю, зокрема катехизацією дітей та молоді в школах і вузах.

7. На основі прийнятих урядом правових актів гарантувати духовенству Української Католицької Церкви доступ у військові частини, тюрми, концтабори, лікарні й інші закриті установи з метою забезпечення духовних потреб вірних.

8. Церква відділена від держави. Цей визначальний принцип буття Церкви в демократично-правовій державі ми приймаємо беззастережно і в усій його повноті. Це означає, що Церква не посягає на зверхність у державі й на політичну владу. Разом з тим держава забезпечує Церкві недоторканість, а рівно ж дійовий правовий захист від втручання у внутрішні справи Церкви та свавілля таких державних інститутів, як КДБ, уповноважених у справах релігії, партактиву.

9. Створити реальні умови, тобто прийняти відповідні нормативні акти для повернення із вимушеного вигнання з-за кордону ієрархів Української Католицької Церкви в їх історичну резиденцію.

м. ЛЬВІВ, СОБОР СВЯТОГО ЮРІЯ»

Нехай дарує читач це розлоге цитування, але маємо усвідомити й пам'ятати: це дуже важливий, повний, всеохоплюючий, юридично грамотно складений документ. Незабаром вимоги, висловлені в ньому, були виконані (за винятком повернення усього незаконно конфіскованого майна). За узагальненими тут принципами і досі живе Церква. Це був час, коли проблеми релігійного життя, міжконфесійних відносин в Україні слід було ставити якнайсерйозніше. Нинішнє покоління молоді має визнати, що ми, тодішні, представники покоління шістдесятників-дисидентів, українська греко-католицька інтелігенція, не прогайнували своєї історичної місії, виявилися гідними того завдання, яке покладав на нас час. Пам'ятається, як десь наприкінці серпня того ж 1989 року на засіданні Ради Товариства української мови ім. Тараса Шевченка (про його створення було проголошено на багатотисячному віче біля пам'ятника Іванові Франкові у Львові 14 червня 1988 року, тоді ж Романа Іваничука обрано головою, а Михайла Косіва заступником голови Товариства), так от – на згаданому засіданні Іван Гель поставив питання про те, що 17 вересня він скликає похід прочан, вірних підпільної УГКЦ, від Порохової вежі до собору св. Юра, під час якого буде проголошено про вихід усіх присутніх – архієреїв, священників, ченців і черниць, мирян – із підпілля. Товариство має взяти участь у цьому поході, допомогти йому всіма наявними організаційними засобами. Очікувався, – за передбаченнями Івана Геля, – збір до 100 тисяч людей. Мушу признатися: присутні на засіданні якось не дуже вірили в таку кількість. А виявилось, що зібралося 250 тисяч! Заклики до виходу з підпілля і повного відновлення УГКЦ постійно лунали на численних зібраннях, які тоді скликало Товариство української мови і на які сходилося чимало людей. Влада, аби хоч якось нам перешкодити, заборонила збиратись у центрі Львова, але, на нашу категоричну вимогу про виділення місця було визначено стадіон «Україна». Вони прорахувалися, бо, власне, саме тут почали збиратися десятки тисяч. Пам'ятним було організоване нами 18 жовтня 1989 року фольклорне свято з виступами хорів, театральними народними інсценізаціями. По бігових доріжках навколо футбольного поля бігали молодики з транспарантами про свободу УАПЦ. Та тут із міста прийшов Іван Гель і повідомив нам, ведучим свята, що храм Преображення Господнього й отець Ярослав Чухній перейшли в лоно УГКЦ. Ми вирішили перервати концерт і повідомити про цю новину публіці. Що тут почалося: грім оплесків, несказанне захоплення, вигуки «Слава!» Вже й не знаю, як вдалося відновити концерт. Ігнорувати й далі цю Церкву було вже зовсім неможливо. Зрештою, ніхто не чекав особливого дозволу. Цілі громади разом зі своїми душпастирями поверталися в лоно Греко-Католицької Церкви. У листопаді

того ж року, напередодні візиту Горбачова до Ватикану, було оголошено про дозвіл реєструвати громади УГКЦ. Та процес виявився не таким простим. Почалися провокації всередині самих релігійних громад.

У переддень Святвечора, 5 січня 1990 року, у Львові за ініціативою Романа Іваничука зібралися керівники Товариства української мови ім. Т. Шевченка, Народного Руху України, історико-просвітницької організації «Меморіал», Української Гельсінської Спілки, Марійського товариства «Милосердя», Студентського Братства, Комітету захисту Української Греко-Католицької Церкви, а також представники її духовенства та мирян, які вирішили провести наукову конференцію, спільну для всіх перерахованих інституцій, аби дійти спільної думки й виробити спільну декларацію щодо становища і подальшої долі УГКЦ в нашому суспільстві. Підготувати доповідь на конференцію було доручено Михайлові Косіву. Потрібно було поспішати. На нас звідусіль – як з боку офіційних державних установ, так і з боку духовенства та віруючих – православних, що перебували під егідою Московського Патріархату, навіть деяких представників автокефального Православ'я сипалися найрізноманітніші звинувачення.

В усі релігійні організації і церковні структури гебісти заслали своїх провокаторів, які намагалися скомпрометувати як греко-католиків, так і православних, тих, які домагалися незалежності, автокефалії. Серед людей запускалися найогидніші теревені, що назва «католик» походить від слова «кат», що нам в Україні необхідно побудувати свою, зовсім ні від кого незалежну «козацьку» Церкву. На жаль, на це ловилося чимало, і не зовсім дурних людей.

Не можу не згадати однієї розмови, яку ми, група мирян УГКЦ (Іван Гель, Ігор Калинець, Іван Гречко, Михайло Косів), провели з новоявленим (потім казали – самозваним) архієпископом у Львівській церкві Петра і Павла. Ми намагалися переконати співрозмовника, що також підтримуємо відродження Української Автокефальної Православної Церкви, але якщо він так ревно виступає за Церкву «козацьку», то ці зусилля варто спрямовувати саме туди, на територію українського козацького Степу, а не тут, у Галичині, де до 1946 року всі були греко-католиками. Що ж, з тієї розмови нічого не вийшло. Нам знову було сказано про насильницьке захоплення храмів, їхнє опоганення - відомі речі. Кажу ж: на нас сипалися звинувачення, що ми, представники світських організацій, втручаємося у справи релігії, себто, інакше кажучи, не в свої справи; що ми однозначно стали на захист лише Української Греко-Католицької Церкви; що саме ми підбурюємо греко-католиків на прох з православними і, таким чином, інспіруємо ситуації, які можуть закінчитися міжособними (братовбивчими) війнами та кровопролиттям, і що в цьому протистоянні вже

мовбито є людські жертви. Про це прямим текстом заявляв у своїх інтерв'ю по радіо й телебаченню, в публікаціях друкованих ЗМІ уповноважений в справах релігії та культів при Раді Міністрів Української РСР А. П. Колесник, про це постійно говорили газети «Правда», «Известия», «Литературная Россия», всесоюзне телебачення. На II з'їзді народних депутатів СРСР депутат – він же митрополит Ленінградський – Пітірим докоряв представникам влади за їхню нібито нерішучість і закликав застосувати щодо греко-католиків та їхніх захисників суворі репресивні заходи. Можна сказати, що це лише окремі розрізнені виступи. Та разом з тим з'явилося повідомлення про «Заяву Священного Синоду РПЦ». Сам текст заяви у пресі не публікувався, зате в одному із тодішніх повідомлень читаємо: «Священный Синод Православної Церкви прийняв заяву у зв'язку з протиправними діями представників так званого комітету «по захисту Української Греко-Католицької Церкви», деяких діячів «українського народного руху за перебудову» і католиків східного обряду (уніатів)проти православних віруючих у західних областях України. У заяві звертається увага на ряд насильницьких і злочинних актів, які порушують мирне життя людей, штучно розпалюють ворожнечу та ненависть між православними та католиками. Відбувається захоплення храмів у православної общини та опоганення їхніх святинь. Духовенство та віруючі виганяються та позбавляються можливості молитись відповідно до православної віри та церковних правил («Вільна Україна». – Львів. – 21 грудня 1989 р.) Не будемо сьогодні оцінювати сей текст, опублікований в газеті, що була друкованим органом Львівського обкому компартії – тут, що комуністи, що московські православники – ніякої різниці. Вони, бачте, вважають, що повернення святинь їхнім справжнім господарям – тим, хто їх будував, освячував – це, прости Господи, «опоганення», а коли вони 44 роки тому нахабно, силою, за допомогою енкаведистів їх відбирали, то все це було, виявляється, по-божому. А вони, отакі «православні», узагалі-то люди віруючі?

Запланована конференція відбулася в перший же день після свят Різдва Христового, 10 січня 1990 року, в актовому залі Будинку архітекторів (Порохова вежа), тодішнє керівництво Львівської обласної організації Спільки прихильно ставилося до всіх наших національно-демократичних змагань, тут відбулася навіть Установча конференція Руху. Моя доповідь мала цілком конкретний, безкомпромісний заголовок: «Повернення до віри батьків – процес невідворотний». Тут же Іван Гель від імені Комітету захисту Української Греко-Католицької Церкви оформив її у вигляді брошури (26 книжкових сторінок) і вона сотнями екземплярів поширювалася у «Самвидаві». Текстом цієї доповіді починається перший том моєї книжки «Вернімося до джерел» (1996 рік; 2005 року вийшов другий том), у якій іде мова про те, що нашим

недругам вдалося посіяти поміж нами зерна ворожнечі на релігійному ґрунті. Як перебороти цю ворожнечу? Як відновити нашу єдність у Церкві Свято-Володимирового хрещення? Це питання, на які й сьогодні не маємо відповідей. Хоча ні, відповідь є, та чи хочемо ми її почути, сприйняти? Один із найбільших наших сучасних письменників, автор 21 історичного роману, найневтомніший (після Павла Загребельного) письменник і громадський діяч Роман Іваничук пише про своє враження від передвеликодних проповідей українських владик. Пропустім «сумну» розповідь про православних ієрархів, зосередьмося натомість на оцьому: тільки молодий патріарх греко-католицької Церкви Святослав Шевчук виголосив цікаву теософську лекцію про духовне воскресіння, яке неминуче осінить наш народ в його поступовій ході до Незалежності, – і я відчув у його мові світлий відгомін науки Андрея Шептицького, Йосифа Сліпого, Любомира Гузара, які вийшли зі школи християнських просвітителів – «Руської Трійці». Й подумав я, слухаючи проповідь патріарха Святослава: непоправну помилку зробив пригноблений польським католицизмом наш народ, не прийнявши церковної реформи 1596 року. Підігрітий полемічними виступами афонського анахорета Івана Вишенського, відкинув він з козацько-гайдамацьким завзяттям Унію, що її прийняли три політично прозорливі єпископи – Рогоза, Терлецький і Потій, створивши для українського народу можливість існування незалежної Церкви, відмежованої від Риму православним календарем (і православним обрядом, збагаченим українськими предковічними традиціями й віруваннями, як про це пише автор на наступних сторінках – М.К.), а від Москви заборолом католицизму. І якби така Церква утвердилася в Україні, то жили б ми, як от поляки, зцементовані єдиною релігійною конфесією“.(Роман Іваничук. Мандрівки до Аберфайлю. – «Дзвін», 2013, ч.4, с.24). Як і автор цього історичного спостереження, нікого ні до чого не закликаю, ні в чому не переконую, хочу тільки запитатися: невже це вже безповоротно проминуло й навіть ставити про це сьогодні питання – безнадійно ?

4 березня 1990 року відбулися вибори до Верховної Ради Української РСР та органів місцевого самоврядування. У Західній Україні до цих органів влади було обрано представників національно-демократичних організацій. 24 квітня 1990 року на сесії Львівської обласної Ради мене було обрано заступником голови облвиконкому з гуманітарних питань (головою ради став Вячеслав Чорновіл). Отоді, власне, перед нами постало – одним з перших і найголовніших – питання повного відродження УГКЦ. І, звісно ж, – повернення їй «незаконно конфіскованих» храмів. Дискутувалися два підходи до вирішення цієї вкрай непростой проблеми: повернути все і негайно, без дальших дискусій; віддати вирішення ситуації на розсуд самих громад. Де

громада категорично заявляє про свою приналежність до тієї чи тієї конфесії, то за нею відразу ж закріплюється (на умовах оренди або й власності) будівля храму, а де вона розділилася (що сталося у багатьох селах), храм закріплюється за тими, кого більше. Меншості пропонується збудувати нову церкву, для чого місцева влада має виділити відповідну територію. Оцей другий підхід активно захищав Чорновіл, тож він і переміг. Перевага у такому підході полягала в тому, що було збудовано (досі будують) чимало нових церков, а святинь, як відомо, ніколи не буває забагато. Конфлікти спочатку й справді були запеклими (доводилося утихомирювати таких, що хапалися... ну, за все, щоби нанести удар сусідові, часом – братові, з греко-католицької громади). Наведу один лише приклад з уже згадуваного альманаху «Пороги» (Січеслав, вересень 1990 року, число 5), що його видавав у Дніпропетровську відомий правозахисник, поет, політв'язень Іван Сокульський. У ньому поміщено матеріал під заголовком: «Церкви національної злагоди чи розбрату?». Іван Сокульський звідти, з рідного Січеслава, як він незмінно іменував своє місто, мусив готувати й публікувати «Резолюцію Комітету УАПЦ», в якій протестував проти «спроб розірвати наш український народ на міжконфесійному ґрунті». Резолюція з'явилася внаслідок того, що навіть там один із представників УАПЦ о.Василь Герусов розповсюдив Заяву, що «в дні 550-річчя козацької слави тут, на рідній землі», він «відчув на собі пониження Православ'я в Західній Україні». Що в Західній Україні ведеться справжня війна, яка проявляється (при сприянні влади й депутатів) – «у насильницьких захопленнях храмів, зневажанні Православних святинь».

Це лише штрих, який одначе засвідчує, яким непростим був цей час для всієї України.

Для нас, львів'ян, найпершим і найголовнішим завданням було насамперед повернути історичним власникам резиденцію греко-католицької митрополії, собор св. Юра. Виступаючи на сесії міської Ради з цього приводу, я говорив про історію храму, про те, що він був возведений зусиллями єпископів і митрополитів графів Шептицьких (Варлаам, Атаназій, Лев), що у підземельній крипті собору покоїться прах графа Андрея Шептицького (найненависнішого московським православникам керманіча УГКЦ), який 44 роки возсідав тут на митрополічному престолі; що вже на в'їзній брамі, на самому соборі, в його інтер'єрі – герби, символи, знаки як роду Шептицьких, так і Української Греко-Католицької Церкви, – тут навіть кожен камінь волає, що це греко-католицька святиня. Треба віддати належне: собор був повернений без особливого спротиву, хоч почаївські монахи намагалися якось організувати тут колотнечу. Так само негайно треба було повернути й відновити греко-католицькі лаври, монастирі в Крехові, Уневі, Лаврові. Це

також вимагало доброї волі й зусиль – адже в Крехівському монастирі за совітів розташували школу для неповносправних дітей, в Унівському – стаціонарна лікарня для душевно хворих людей, у Лаврівському – якась військова структура. Де це все наново прихистити? Що ж, шукали, знаходили. А що стосується однієї з найбільших українських святинь – Гошівського монастиря Пресвятої Богородиці, то його ще в ювілей тисячоліття – 28 серпня 1988 року – на свято Успіння Пречистої (мабуть «навчені» подіями у Зарваниці річної давності) захопили московські батюшки, підтримані трьомастами гебістської зграї. Так само батюшкам терміново передавали храми, які ось уже чотири десятки років стояли закритими, в яких найчастіше були влаштовані склади, нерідко навіть з отрутохімікатами. Тоді ж, 1988 року, для РПЦ «відкрили» близько 60 церков на Львівщині, 28 на Івано-Франківщині. Лиш аби вони в майбутньому не дісталися греко-католикам. А люди? Що ж люди – подекуди протестували, але їм таки потрібно було в церкві молитися, відправляти релігійні треби. Отже, повернути святині їхнім історичним господарям було справою нелегкою.

Найпотужнішим фактором відродження Української Греко-Католицької Церкви стало повернення у свою історичну резиденцію до Львова її Глави, Верховного Архієпископа кардинала Мирослава Івана Любачівського. До того ж, паства сповнила останню волю Патріарха Йосифа Сліпого: 24 серпня 1992 року домовина з його прахом була занесена на рідну Українську Землю й покладена в крипті собору святого Юрія, поруч з домовиною іншого українського святого сподвижника, попередника і наставника – Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького. Прощання зі святим страстотерпцем все продовжували й продовжували. Воно тривало від 24 серпня до 9 весня 1992 року. Біля цієї домовини пройшли мільйони паломників.

Мені випала честь двічі видавати «Заповіт» Патріарха Йосифа зі своїми передмовами в художньому оформленні видатної художниці, незрівнянного майстра книжкової графіки, світлої пам'яті Зеновії Юськів, що працювала у видавництві Львівського музею історії релігії “Логос“. Вона запропонувала для видання не друкований шрифт, а рукописні літери – створюється враження нібито Патріарх ось безпосередньо перед нашими очима власною рукою пише свій заповіт нащадкам. На книжках останнього видання – факсимільний передрук власноручного напису: «Благословляю і гаряче поручаю. 7 січня 2003. + Любомир». І печатка: «Владика Любомир Гузар. Верховний Архієпископ». Зауважте: благословення на видання й гаряча підтримка поширення цієї книжки дана в День Різдва Христового! Цим усе сказано про її значення в нашій історії.

Заповіти дітям складають усі смертні. У них висловлюється остання воля людини про те, як спадкоємці мають розпорядитися залишеним у спадок май-

ном. Заповіт усьому народові залишають Безсмертні – його Генії і Пророки. Такі заповіді з'являються у найвідповідальніші і найкритичніші віхи історії і стосуються спадщини суспільної – самої долі народу.

У нашій історії є три рівновеликі за своїм доленосним значенням Заповіді, які походять з трьох різних епох: періоду княжої доби, періоду загрози існуванню української нації у середині XIX століття та національно-визвольних, насамперед – духовних, змагань нашого часу. Це «Повчання Володимира Мономаха дітям», «Заповіт» Тараса Шевченка і «Заповіт» Йосифа Сліпого. В останньому – неситна віра святого Старця і Страстотерпця, що «воплотиться наше видіння і востане на волі наша Свята Церква і наш Український Нарід... А звідси – молитва до Господа, аби так сталося.

Патріарх Йосиф – Син Народу. Але разом з тим і Слуга. І в той же час – Архіпастир, що возноситься духом до стану Рівноапостольного. Вже це одне забезпечувало його Церкві незнищенність. Саме тому ідеї його «Заповіту» треба було якнайширше утвердити в свідомості сучасних українців.

В історії християнства знаємо чимало прикладів священномучеництва, коли християни переносили тортури, йшли на смерть, але не відрікалися, зберігали вірність науці Христа. Від наших страстотерпців не вимагали відречення від самого християнства. Вони мали тільки відректися від віри католицької в її східному (православному) обрядовому варіанті. І перейти в Православ'я Московське. За це їм пропонували всілякі блага, високі церковні посади. Вони не пішли на цей «компроміс». Бо знали, що це відступництво не лише від Церкви, але й своєї культури, історії, мови, традицій, від самої української національної сутності. Тому, незважаючи на тотальні тюремні переслідування, тортури, страждання, величезні жертви, вони зберегли вірність своїй Українській Греко-Католицькій Церкві. Патріарх Йосиф Сліпий називає їх Ісповідниками Віри. Запам'ятаймо! Це нове явище в історії сучасного християнства.

Після виходу Церкви з підпілля, оновлення й розширення її структур почали свою діяльність мирянські згромадження. Найбільш потужним, як на мене, стало об'єднання «Українська молодь – Христові», над розбудовою якого працювала талановита художниця, громадський діяч Леся Крип'якевич (Цегельська) – представниця репресованої священничої родини Цегельських, державних діячів епохи ЗУНР. Проголошення про відновлення УМХ відбулося 11 вересня 1990 р. День запам'ятався, бо це ж церковне свято Усікновення глави Івана Хрестителя (строгий піст). З приводу чого молодь дозволяла собі сумні жарти. Особливо після того, як товариство після урочистостей зайшло до їдальні дещо перекусити, а тут з'явилася Леся Артемівна й побачила на столах м'ясні страви...

Найважливішим для мене в УМХ було те, що це, по-перше, молодіжне релігійне Товариство, на заходи якого (скажімо, реалізація екологічної програми), на спільні молитви (інколи всеношні чужання), збиралося стільки молодих людей, що такої кількості не доводилося бачити ніколи до того, як і вже тепер. По-друге, організація видавала газету «Вірую». Видання цікаве, потрібне, на високому професійному рівні. (Редактор Володимир Громик). На її сторінках мені пощастило опублікувати чимало гострих, проблемних статей. Шкода, що зараз немає цього видання. І взагалі, ми дуже вже якимось збідніли в порівнянні з тим часом. Вважається, що все вже вирішене? Тепер у наших краях виходить лише один молодіжний християнський часопис «З любов'ю у світ», засновник і видавець – єпископ Самбірсько-Дрогобицької єпархії Ярослав Приріз, головний редактор – отець Олег Кекош, голова Комісії у справах молоді.

Коли проходило перепоховання праху Патріарха Йосифа у крипті собору св. Юрія, до Львова з'їхалися представники греко-католицької громадськості зі всього світу. За попередньою домовленістю (й ретельною підготовкою) тоді ж (25 – 26 серпня 1992 року) пройшла Установча конференція, на якій проголошено про створення Світового Християнського Конгресу УГКЦ. Мене було обрано головою організації в Україні (виконував ці обов'язки до квітня 1998 року), а інженера Василя Колодчина з американського Детройту – головою за кордоном. Звісно, був прийнятий Статут і Програма діяльності СХК – документи, без яких він не міг би бути зареєстрований у Міністерстві юстиції України як офіційна громадська організація, чого ми всі прагнули й чого мені вдалося досягнути. У II розділі Статуту «Мета і завдання організації» зокрема сказано: «Основною метою світового Християнського Конгресу є релігійне відродження українського народу, відновлення у всій повноті Української Церкви і Христової Віри, зміцнення єдності українців-християн у всьому світі». На перших порах Конгрес виявляв неабияку активність, збирався на конференції, семінари, наради щонайменше двічі на рік, діяли осередки у 13-ти обласних центрах, багатьох районах. Теми для обговорення, дискусій підказувало саме життя. Наприклад, ще за півтори року перед Патріаршим Собором УГКЦ (5-6 жовтня 1996 року) ми організували конференції, склали заяви, виробляли свої міркування «Щодо плану проведення Собору УГКЦ», наші міркування широко висвітлювали ЗМІ в Україні і за кордоном, зокрема друкувалися статті в журналі «Патріархат», що виходив тоді в Нью-Йорку. 19 липня 1995 р. була проведена конференція СХК, на якій сформовано основні проблеми, над якими має працювати майбутній патріарший Собор. Назву їх:

1. Обрядова ідентичність нашої Церкви, канонізація текстів св.Літургії.
2. Місце УГКЦ у світовій церковній структурі.

3. Правові засади діяльності нашої Церкви в контексті Берестейських актів Унії.

4. Богословські засади і можливості відновлення (чи створення заново) Єдиної Української Церкви Володимирового хрещення.

Перша і четверта проблеми залишаються актуальними й сьогодні. Бо почасти б нашу єдність хоча б з того, щоби ми «єдиним серцем і єдиними устами» славили й оспівували пречисте ім'я Господа бодай під час відправлення Служби Божої. А для цього засісти б досвідченим богословам разом з не менш досвідченими філологами, знавцями української мови, майстрами перекладацької справи й узгіднити кожне слово тієї найвищої розмови із Всевишнім, якою є текст святої Літургії. Де там! Ніхто не проявляє ініціативу.

Завершальним етапом у боротьбі вже не за відновлення, а утвердження в свідомості українців історичної ролі союзу (унії) Української Церкви з Ватиканом став 1996 рік, протягом якого проводилися наукові конференції, проходили історично-мистецькі заходи, присвячені 400-річчю Берестейської унії. 12 травня того року Українська Греко-Католицька Церква, Управління культури облдержадміністрації, Львівський музей історії релігії, Львівська обласна філармонія провели в Концертному залі ім.С.Людкевича святковий концерт, в якому взяли участь хор «Надія Церкви» Львівської духовної семінарії Святого Духа та хор «Благовіст» церкви святого Архистратига Михайла у Львові. Мене було запрошено виголосити Слово до цієї історичної дати. Досі пам'ятаю ту духовну піднесеність, з якою зала сприймала все те, що говорилося зі сцени, що співали хористи. А тоді виконувалися (уперше в такому обсязі) духовні хорові твори греко-католицьких священників-композиторів Остапа Нижанківського, Йосифа Кишакевича, Віктора Матюка, Івана Лаврівського, Михайла Вербицького. Це був не просто концерт, а величне духовне дійство.

За час української незалежності мене було нагороджено кількома державними орденами і медалями, почесним званням. Та для мене найдорогоціннішою реліквією є «Посвідчення», в якому мовиться, що воно «видане Михайлу Косіву від Києво-Галицької Митрополії УГКЦ в тому, що він нагороджений медаллю «За вклад в справу відродження». Печатка, підпис, дата: Правлячий Архиєрей Галицької Митрополії Володимир (Стернюк), 26 березня 1991 року.

Така ось історична ретроспектива вибудувалася, такі картини вималювалися із недалекого, але вже зовсім інакшого минулого. А що ж тепер, через чверть століття, після вибореної свободи, в тому числі й свободи совісті – маємо державний Закон щодо цього, прийнятий Верховною Радою України ще І-го скликання (24 квітня 1991), який мені випала повинність розробляти. Що рік 1025-річчя хрещення нам приносить? Невже далі залиштимемося роз-

коленими, подрібненими? То мусимо, принаймні, утверджувати в свідомості сучасників священні заповіді предків. Звертаючись до греко-католицької пастви, Патріарх Йосиф Сліпий у своєму «Заповіді» стверджує: «Найближчими нам по вірі і крові є наші православні брати. Нас єднає традиція рідного християнства, спільні церковні і народні звичаї, спільна двотисячолітня культура! Нас єднає спільне змагання за самобутність рідної Церкви, за її Повноту, якої видимим знаком буде єдиний Патріярхат Української Церкви». (Львів: Піраміда. – 2003, с.26).

Отже, не чекаючи зовнішніх визнань, маємо безнастанно утверджувати у свідомості всіх українців-християн те, що нас єднає і є для нас спільним. А спільним є практично все, що становить сутність віри, крім одного – визнання примату Папи Римського. Десять років тому, коли 6 лютого 2003 р. Курія кардиналів РКЦ, скликана Папою Іваном Павлом II, розглядала питання про надання УГКЦ патріаршого статусу, італійський інформаційний журнал «30 днів» (яка цікава назва!) звернувся до тодішнього Верховного Архiepіскопа Любомира Гузара з рядом запитань про історичну перспективу взаємозв'язків між православними й греко-католиками в Україні. Блаженніший Любомир сказав тоді: «Щоб відновити спілкування, всі Східні Православні Церкви, які вірно тримаються своєї апостольської традиції, не повинні нічого змінювати у своїй спадщині; вони повинні тільки відкрити себе до повного спілкування з наступником Петра. Все інше має залишитися недоторканим....Отже, обравши спільний шлях, ми, Східні Католицькі Церкви, змогли б визначити нашу історичну функцію і увійти в повне сопричастя з Православними Церквами, як це було до розколу».

Не сумніваймося: знайдеться чимало таких, які скажуть, що це неможливо, нездійсненно. Чому? Розкол єдиної Христової Церкви на Західну (з апостольським центром у Римі) і Східну (з апостольським центром у Константинополі – тепер частка Стамбула) стався 1054 року. А до того, наголошую, Церква була єдиною, перебуваючи, скажемо й ми мовою богословської термінології, «у повному сопричасті», і ні в кого не викликала сумніву потреба «повного спілкування з наступником Петра», себто Папою Римським. Україна ж прийняла християнську віру 988 року, коли все це ще так і було. Українці не брали жодної участі в розколі, то чому мають відповідати за його наслідки? Більше того: навіть через 200 років після розколу (1254) Галицько-Волинський князь Данило (від 1239 року був і князем київським) прийняв від Папи Римського Інокентія IV королівський титул і королівську корону. Між ними йшли перемовини (листування) про створення спільного міжнародного союзу для боротьби проти загрози християнській Європі з боку монголо-татарських нападників і взагалі експансії країн

мусульманського світу. Тепер от шукаємо корону (її надійно десь спрятали в період II Світової війни), що само собою, ясна річ, – важливо, але чи не важливішим було б вважати нашу країну від того часу королівством? Це не лише амбіції чи сентименти. Це було б визначенням нашого історичного місця в Європі при нашому нинішньому входженні в ЄС. Україна й сьогодні має взяти на себе роль, визначену їй Апостольським Престолом ще 800 років тому: стати центром боротьби проти нав'язування Європі «цінностей інших світів – доколумбової Америки, ісламу, азійської містики» і т. д., від чого застерігає Йозеф Ратцінгер, Папа Бенедикт XVI. Та повернімося в біблійні часи – вони, виявляється, для нас і сьогодні є актуальними. Відтворім у пам'яті оцей епізод земної біографії Ісуса з Назарету: «Прийшовши в околиці Кесарії Филипової, Ісус звернувся до Своїх учнів, запитуючи: За кого люди вважають Сина Людського?

Вони відповіли: Одні – за Івана Хрестителя, другі – за Іллю, інші – за Єрмею або за одного з пророків.

Каже їм Ісус: А ви Мене за кого вважаєте?

У відповідь Симон-Петро промовив: Ти є Христос, Син Бога Живого!

А Ісус відповів йому і сказав: Блаженний ти, Симоне, сину Йонин, бо не тіло і кров тобі це відкрили, а Мій Отець Небесний.

І Я кажу тобі, що ти є Петро; і на цій скелі Я збудую Свою Церкву, і брами аду не переможуть її.

Я дам тобі ключі Царства Небесного: і те, що ти зв'яжеш на землі, буде зв'язане на небесах; і те, що ти розв'яжеш на землі, буде розв'язане на небесах». (Матвія, 16; 13-19. Переклад з давньогрецької ієромонаха отця Рафаїла-Романа Турконяка, 2011).

А тепер подумаймо. Це ж навіть не сам Ісус, а Його (а через Нього і наш) Отець Небесний сподобив і поблагословив одного з дванадцяти учнів – Симона – відкрити Істину про Учителя, як Сина Бога Живого. А у відповідь Ісус дав йому ще одне ім'я – Петро, по-грецьки – скеля. І заповів, що збудує на цій скелі Свою Церкву. Зауважте: не Петрову, а Свою. А відтак – до стогоднішнього часу – не Кірілову (Володимиро-Сабоданову), не Філаретову, не Мефодієву, ані не Святославу. А Свою. Христову. Але на скелі, що зветься Петро. І Церква ця збудована. Могила апостола Петра, який за утвердження цієї Церкви прийняв мученицьку смерть, знаходиться у Римі, на території сучасного Ватикану, у крипті собору його імені Ми, українці, це знаємо? Звісно, що знаємо. А чому робимо вигляд, що нас це не стосується? Чому не хочемо відкрити себе для повного спілкування з наступниками Петра? І ми після цього маємо право зватися людьми Божими? Народом християнським?

Так само десять років тому, на замовлення Москви, переляканої можливістю встановлення Патріархату Української Церкви, з'являється «Послання Патріарха Константинопольського Вартоломея до папи Івана Павла II». Патріарх докоряє Папі за «виявлене незнання історії», зокрема рішень Вселенського Собору Халкедонського 451 року, який, мовляв, чітко розмежував повноваження Константинопольського й Римського Престолів і «ті Церкви, які були не згідні з цим рішенням», пізніше «відколотися» («до них належить і Церква Риму», а тому намір Папи «заснувати уніатський патріархат в Україні є новою провокацією». Не буду говорити про «вишуканий християнський» стиль послання. Скажу тільки, що якщо вже професор богослов'я й історик Церкви Кароль Войтила «не знає» рішень Халкедонського Собору 451 року, то що говорити нам, грішним. Ба, але подумаймо: а вони нам потрібні? Ми ж добре знаємо про інше рішення, яке в Євангелії називається «Церквою на скелі» (петросі, камені). Отож: жодного слова від себе. Наведу натомість застереження апостола Павла з «Послання до римлян»: «Благаю вас, брати, остерігайтеся тих, хто сіє розділення і спокуси всупереч ученню, яке ви опанували; уникайте їх, бо вони не служать нашому Господу Христові, але своєму власному череву». Все. Sapientis sat!

У пастирському посланні до українського народу «Про поєднання в Христі» (1976 р.Б.) Патріарх Йосиф Сліпий стверджує: «Найчисленніші Церкви в нас є Православна й Католицька, і, безсторонно кажучи, НЕМА МІЖ НИМИ СУТТЄВОЇ ДОГМАТИЧНОЇ РІЗНИЦІ, як це виказують теологічні студії і свідчить історія. Правду кажучи, розлам і поділ є піддержувані тільки ззовні, від тих, які знають, що тим ослаблюють Український Нарід і Церкву... І тому треба собі здати справу з такого стану і мати на увазі свою Церкву і своє добро, та не бути мотовилом в чужих, ворожих руках, що ним мотають вони й снують пряжу на свою одяжу».

Запам'ятаймо цей могутній літературний образ: ми, українці, поки що **МОТОВИЛО В ЧУЖИХ ВОРОЖИХ РУКАХ**. «Вони» нами мотають пряжу на свою одяжу. Відтворіймо собі в уяві цей образ кожного разу, коли збираємося відзначати якісь ювілеї, йдемо на урочистості. Як і цього року. Бо ми поки що «мотовило».

Summary

Mikhajlo Kosiv

Peter. From the Greek means a rock

Through some memories of clandestine activities of the Greek Catholic faithful and the fight for the legalization of the UGCC author reflects on the past and future of the Ukrainian people.

Keywords: persecution, repression, hreo Catholics, Orthodox, church, conference, statement, Patriarch of Constantinople, Pope John Paul II